

مژوی بِر کتاب

شُذْكَر

شُوشتَر

شرح حال نویسنده کتاب:

سیدعبدالله جزایری، نویسنده کتاب تذکره شوستر در هفتم شعبان سال ۱۱۱۴ هجری قمری در شوستر به دنیا آمد.^۱ پدرش سید نورالدین و پدربرادرش سید نعمتالله جزایری از بزرگان و دانشمندان مشهور بودند. جدش سید نعمتالله که آثار دکاوت را در چهه نوه خود دریافت بود مصمم به تعلیم و تربیت وی گردید. اما هنوز چند صیاحی از عمر عبدالله نگذاشته بود که آن بزرگوار جهان را بدرود گفت. سپس پدرش سید نورالدین به تعلیم و تربیت او همت گماشت. سیدعبدالله در انداز زمانی زبان عربی و علوم معمول زمان را کسب نمود و در سن پانزده سالگی جامع علوم دینی و غیردينی و صاحب کمالات صوری و معنوی گردید. به حدی که آوازه دانش و فضیلتش در اطراف و اکناف پیجید. وی جهت کسب دانش و تجربه بیشتر مسافرت‌هایی را انجام داد. از شوستر به اصفهان و سایر بلاد ایران چون خراسان، آذربایجان، فارس و بعضی بلاد روم (عثمانی) سیر و سیاحت نمود و پس از بهره جستن بسیار از محضر علمای نامدار به شوستر بازگشت. با مرگ پدرش در سال ۱۱۵۸ هجری قمری مردم تقاضای جانشینی پدرش را در امر امامت جمعه و جماعت از او که فرزند ارشد بود داشتند اما او دست برادر کوچکترش، سیمیرتضی را گرفته و به محراب مسجد برد و خود با مردم به او اقتداء نمود. او از آن پس خود غالباً در کنج مسجد به عبادت و راز و نیاز مشغول بود.^۲

در بازگشت به شوستر، علم نجوم و استخراج تقویم و هیئت را رواج داده و رونق پختشید. او چنان در علوم نجوم و ریاضی تبحر داشت که بارها می‌گفت: «اگر پادشاه مقدری بود که متholm مصارف بستن زیج می‌شد رصدی می‌بستم که بر زیجات افضل سفر راجح آید و از کهنگی و اندراس محفوظ ماند و لائق ذخیره سلطانین قدرشnas باشد.»^۳

سیدعبدالله در شعر و ادب نیز استعداد بسیاری داشت. اشعار نغز و لطیفی از وی به یادگار مانده است که در بعضی از آنها اشعار شاعران شهیر زبان فارسی را تبع و تضمین نموده است. در مقام علم و دانش و قوه نطق و بیان نیز چنان مهارتی داشت که در مجلس رعاب اور سلطنت نادرشاه به سال ۱۱۴۸ در دشت مغان، خطبه‌ای عالی در نهایت فصاحت و بالagt; ایزد نمود که موجب تحسین و اعجاب نادرشاه و دیگران گردید.^۴

همچنین در سفر حجاز، حله و نجف اشرف که مصادف با ورود علمای اهل سنت از اسلامبول، بغداد و بخارا به نجف برای ایجاد وحدت مذهب اسلامی و رفع اختلاف بین تشیع و تسنن بود، مباحثات و مناظراتی با آنها نمود.^۵

در مسائل فروعیه علمیه که محل اختلاف آراء اصولیین و اخباریین بود، او طریقه میانه و خلوص را انتخاب نموده و آن را طریقه صواب و صحیح می‌دانست. سیدعبدالله جزایری برای آگاهی از حقیقت مذاهب غیراسلامی مدت‌ها کشیشان مسیحی، کاهنان یهودی و موندان زردشتی را معتبره‌اند در خانه خود نگه‌داری داشت و به واسطه مباحثه و مناظره با آنان اطلاعات زیادی از آین آنها کسب می‌کرد. این گونه فعالیت‌ها و تلاش‌ها چنان اطلاعات و آگاهی‌هایی در علوم، فنون و مذاهب گوناگون برای او فراهم نمود که علمای سلفش کمتر از عهده آن برآمده بودند.^۶

از وی نوشته‌های زیادی باقی مانده است. بعضی از رسالات و کتاب‌های وی به قرار ذیل است: «رساله مدینه النحو، حاشیه اربعین حدیث رساله در تحقیق قبله حوزه رساله در تحقیق قبله شوستر، رساله تحفه النوریه، شرح صفحه اسطرلاب، کتاب تذکرة شوستر، کتاب ذفرالسراج فی شرح مفایح الشرایع، رساله جبلیه اولی، رساله جبلیه ثانیه، رساله علویه، رساله احمدیه، کتاب طلس سلطانی، رساله در تحقیق قاعدة استخراج، کتاب تحفه السنیه فی

- تذکرہ شوستر
- تأثیر: سیدعبدالله جزایری
- ناشر: کتابفروشی حسافی، اهواز، بی‌تا.

«سیدعبدالله جزایری» نویسنده کتاب «تذکرة شوشتر»

در هفتم شعبان سال ۱۱۱۴ هجری قمری در شوشتر به دنیا آمد.
پدرش سیدنورالدین و پدربرزگش،
سیدنعمت الله جزایری از بزرگان و
دانشمندان مشهور بودند

سیدعبدالله جزایری در مقام علم و دانش و قوه نطق و
بیان نیز چنان مهارتی داشت، که در مجلس رعاب اور
سلطنت نادرشاه به سال ۱۱۴۸ در دشت معان،
خطبه‌ای عالی در نهایت فصاحت و بلاغت ایجاد نمود که
موجب تحسین و اعجاب نادرشاه
و دیگران گردید

ابشارهای شوشتر

شوشتری، تخریب شادروان توسط حجاج.
فصل چهارم: آب و هوا، بیماری‌ها، بارندگی و اخلاق و روحیات مردم شوشتر.
فصل پنجم: مساجد شوشتر.
فصل ششم: مزارات شوشتر، چگونگی فتح شوشتر به وسیله مسلمانان، شهادت براء بن مالک انصاری، گرفتاری هرمزان و سرانجام وی.
فصل هفتم: داستان دفن حضرت دانیال در شوش، مدفن محمدبن جعفر طیار در ذرفول، ذرفول و وجه تسمیه آن.
فصل هشتم: بقای شوشتر چون امامزاده عبدالله و جریان شهادت او، شیخ محمدسوار، عبدالله بن افطح، جبرین عبدالله انصاری، عبدالرحمن بن عوفه اویس قرنی، سیدصالح و...
فصل نهم: محلات دستوا و گرگر در شوشتر، قلعه سلاسل، شهر عسکر مکرم، طول و عرض شوشتر، بند دختر، مقام علی، صابئین در شوشتر، بند قیر، بند ماهی بازان، بند اهواز، قیام صاحب الزین.
فصل دهم: بقای اطراف شوشتر چون کفعلی، شعیب، سیدمحمد گیاه خوار، مقام شیخ شمس الدین.

فصل یازدهم: بقای عقیلی، بقیه بشران، مقام بایکوهی، قصیده‌ای از مولانا راهی.
فصل دوازدهم: سادات مرعشی شوشتر و نسب آنها، ظهور سیدمحمد بن فلاح مشعشعیان.
فصل سیزدهم: خاندان میرنورالله شوشتری، انساب آنها و مقامشان در دولت صفوی.
فصل چهاردهم: سادات تغزی در عقیلی و توضیحاتی درباره املاک و مقام آنها و نسبت‌بیان به امام موسی کاظم (ع).
فصل پانزدهم: حاکمان شوشتر از سال ۹۳۲ هجری قمری به بعد و اقدامات بعضی از آنها، پناهنه شدن القاصن میرزا برادر شاه طهماسب به شوشتر و راه ندادن او به شهر توسط

الشرح النخبة المحسنيه، حاشيه مدونه بر مقدمات وافي و نيز حواشی غير مدونه دیگری که بر فن بدیع، مدارک، مسالک و کتب حدیث و رجال و غیره نوشته است.^۸

سیدعبدالله جزایری پس از عمری خدمت در نشر علوم و حقایق و خیرخواهی و کمک به مردم، در سال ۱۱۷۳ هجری قمری به جهان باقی شافت. مولانا قواس شاعر شوشتری در ماهه تاریخ وفات او چنین سروده است:

از امر خداوند جهاندار قدیم
علامه دهر و سیدخلد مقیم
در باغ نیمیم جای او شد قواس
تاریخ وفات طلب از (باغ نیمیم)
۱۱۷۳

پیکر او را در آرامگاه پدرش در مسجد جامع شوشتر به خاک سپرده. مقبره خانوادگی آنها که دیگر خوبشاوندانش نیز در آن مدفونند سال‌ها متوقف بود تا اینکه اخیراً تجدید بنا گردیده و آنون موراً دارتم مردم شوشتر است.^۹

تاریخچه نگارش و انتشار تذکرة شوشتر:

سیدعبدالله جزایری در سال ۱۱۶۵ هجری قمری این کتاب را به رشته تحریر درآورد.^{۱۰} بعده در سال ۱۱۷۶ هجری قمری احمدبن ملامحمد تقی دارای الاصل مشهور به شیرازی از روی آن نسخه‌ای نوشته.^{۱۱} در سال ۱۳۲۸ شمسی محمدمباقر نیرومند نسخه مذکور را بازنویسی و اغلاق آن را اصلاح نمود.^{۱۲} همچنین حاج سیدمحمد حسن جزایری از علمای به نام شوشتر که علاقه زیادی به نگارش ادامه و قایع شوشتر و خوزستان از زمان مرگ مؤلف تذکره تا زمان خود داشت یادداشت‌هایی در این باره از خود به جا گذاشت. این یادداشت‌ها که به کتاب ضمیمه گردید، بدون عنوان گذاری دقیق مطالب ذیل را در بر می‌گیرد: «مرعشیان شوشتر، بقیه خضر، شیخ خرعل و آل کثیر و روابطشان با خوانین محلی جون بختیاری‌ها، تقسیم‌بندی محلات شوشتر و توضیح درباره آنها، اوضاع سیاسی خوزستان در دوران مشروطه و نقش خوانین محلی و ارتباط آنها با انگلیسی‌ها، خاندان مقدم، نژادهای کنونی خوزستان، شعرای شوشتر، سالشمار بعضی و قایع این دوره، شجره‌نامه اولاد و اخشنوشان، طوائف سادات ذرفول، بقای ذرفول و حومه آن.» کتاب تذکرة شوشتر برای آخرین بار توسط کتابفروشی صافی شهرستان اهواز منتشر گردیده است، اما در هیچ جای کتاب از تاریخ انتشار آن نشانی وجود ندارد. انتشار کتاب براساس خوشنویسی محمدمباقر نیرومند بوده که به صورت عکسبرداری چاپ گردیده است.^{۱۳} انشاء الله در اینده این کتاب به صورت شایسته چاپ و منتشر گردد.

معرفی مطالب کتاب:

مطالب کتاب براساس عنوان بندی مشخصی تنظیم نشده‌اند بلکه فقط در داخل متن شماره هر فصل به صورت درشت نوشته شده است.

فصل اول: چگونگی بنیان گذاری شوشتر و ذکر اوصاف آن.

فصل دوم: کشاورزی، آبیاری و محصولات شوشتر - نهرداریان، رودگرگر، بند میزان، سد شادروان.

فصل سوم: چگونگی ساختن شد شادروان، ماندن رومی‌ها در شوشتر، وصف دیای

شورش مردم شوشترا به تحریک محمدخان و ابوالفتح خان برعلیه نادر، آمدن نادر به شوشترا و سرکوب شورش، کوچاندن پانصد تومان خانوار از شوشترا به خراسان توسط نادر از جمله نکات تاریخی مهم فصل بیست و چهارم کتاب است

بخش اصلی و محتوای بیشتر کتاب تذکره شوشترا شرح اقدامات حکام و حوادث ایام دوره‌های حکومت سلسله‌های مختلف و حاکمان محلی شوشترا تشکیل می‌دهد

بخشی از فصل سی و هفتم به توضیح در مورد اختلافات داخلی اعراب پیرامون شوشترا چون شیوخ آل کثیر و نقش این اختلافات در اوضاع شوشترا در سال ۱۱۶۵ ه.ق، همچنین جنگ علیمردان خان بختیاری با کریمخان زند و شکست خان بختیاری اختصاص دارد

مردم، سایر کلام شوشترا، لشکرکشی سید مبارک خان مشعشعی و محاصره قلعه شوشترا و استمداد مردم از شاه عباس، اعزام مهدیقلی خان شاملو از سوی شاه عباس به شوشترا و ورود وی به شهر (این وقایع در سال ۱۰۰۲ ه.ق بود).

فصل شانزدهم: سایر حاکمان شوشترا از ربیع الاول ۱۰۴۲ به بعد و علماء، شیوخ و زهاد آن دوره شوشترا.

فصل هفدهم: وزراء در عهد واخشوخان حاکم شوشترا، خواجه هدایت الله و ملاکاسبی شعرای آن دوره شوشترا، حاجی محمد تقی، کلانتر آن دوره شوشترا و اقداماتش.

فصل هیجدهم: معاريف دوره حکومت واخشوخان و اقدامات آنها.

فصل نوزدهم: شرحی درباره زندگانی، تحصیلات و تلامیذ سید نعمت الله جزايری و

توضیحات مفصلی در مورد زندگی، تحصیلات و اقدامات فرزندان او. نویسنده سپس شرح

زندگانی و تأییف خود و پسرانش را می‌نویسد.

فصل بیست: آثار و اقدامات فتحعلی خان، پسر و جانشین و اخشوخان از جمله تجدید عمارت قلعه پل قیصر، شرح ساداته علماء، وزراء و سایر عاریف شوشترا در زمان فتحعلی خان.

فصل بیست و یکم: وفات شاه سلیمان، جلوس شاه سلطان حسین و انتصاب فتحعلی خان به مقام قولر آقاسی، تفویض حکومت شوشترا به کلبلی خان، طغیان کارون و تخریب بند میزان و آسیابها و خشک شدن باعها و محصولات کشاورزی و آغار خرابی شوشترا، یاغی گری سید فرج الله، حکام شوشترا از سال ۱۱۱۱ ه.ق به بعد، طغیان میریوس غلبه‌جایی، شورش عربستان در ۱۱۲۴ ه.ق به مردم خوردن بختیاری و سایر وقایع بختیاری، تصمیم شاه سلطان حسین مبنی بر بردن آب کارون به فرج آباد در ۱۱۲۹، انتصاب یحیی خان بختیاری به حکومت شوشترا.

فصل بیست و دوم: کلام شوشترا از ذیقعده ۱۱۳۹ به بعد حمله محمود به اصفهان، محاصره و فتح اصفهان، ظهور صفوی میرزا دروغین در سال ۱۱۳۷ و ورودش به شوشترا و سرانجام او، حکومت شوشترا در زمان صفوی میرزا، متن و قنونه مدرسه و مسجد میرشکار.

فصل بیست و سوم: ظهور نادر، جنگ‌های نادر با افغان‌ها، تفویض حکومت شوشترا به ابوالفتح خان، ورود نادر به شوشترا در رمضان ۱۱۴۲، کمک نادر به تحصیل پول برای ساختن خرابی بند میزان، آمدن سیل و تخریب بند میزان و نابودی محصولات کشاورزی و درختان در شوشترا.

فصل بیست و چهارم: بازگشت نادر به خراسان، خلع شاه طهماسب از سلطنت و انتصاب پسرش عباس میرزا، احضار جمعی از معاریف شوشترا به اصفهان، شورش بختیاری و سرکوبی آن توسط نادر، محاصره بغداد، حمل قیاز شوشترا به بغداد توسط ابوالفتح خان برای ساختن کشتی، جنگ نادر با عثمانی و شکست اوی، ورود محمدخان و ابوالفتح خان به شوشترا جهت طغیان و همراه کردن مردم شوشترا با خود، ورود نادر به شوشترا و سرکوبی یاغیان، بی حرمتی سربازان نادر به زنان و دختران، کوچاندن پانصد تومان خانوار از شوشترا به خراسان، استقلال عباسقلی بیک در شوشترا و صدور رقم حکومت و خطاب خانی برای او.

فصل بیست و پنجم: حضور پنجاه و سه نفر از اهالی شوشترا و دزفول در دشت مغان و جریان آغاز سلطنت نادر، انتصاب خواجه خان به حکومت شوشترا که در محرم ۱۱۴۹ وارد شوشترا شد. طغیان علی مراد نامی در بختیاری و سرکوبی و قتل او به وسیله نادرشاه، فتح قندهار و فتح دهلی، اخبار وقایع ایران و شوشترا در این زمان، حکام شوشترا در این زمان، رسیدن خبر قتل نادرشاه.

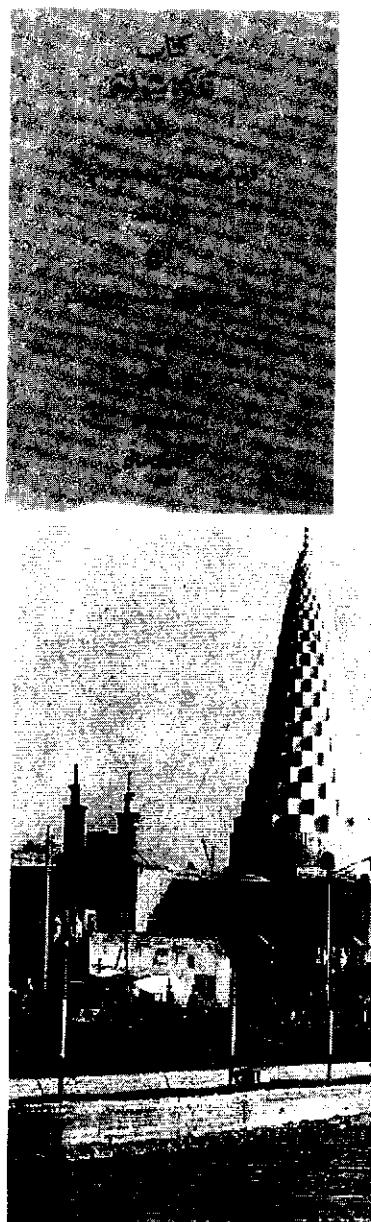
فصل بیست و ششم: جلوس علی قلیخان عادلشاه به سلطنت، انتصاب عباسقلیخان به حکومت شوشترا و اقدامات اوی، جلوس ابراهیم خان برادر عادلشاه، وقایع عربستان (خوزستان)

فصل اول

صلابت

آنچه از این کتاب

<h4

مؤلف در فصل بیست و دوم ضمن معرفی حکام شوشتر
در سال ۱۱۲۹، اشاره به حمله محمود افغان و
محاصره و فتح اصفهان، همچنین ظهور صفوی میرزا دروغین
در سال ۱۱۳۷ هـ. ق و ورودش به شوشتر،
در خاتمه فصل، متن وقفا نامه مدرسه و
مسجد میرشکار را آورد است

در فصل بیست و سوم به ظهور نادر و جنگ‌های او،
همچنین ورود او به شوشتر در رمضان ۱۱۴۲ هـ. ق
و برخی اقدامات او در شوشتر
اشارة شده است

شوش - مقبره دانیال

- پانوشت‌ها:**
۱. شوشتری، میرعبداللطیف خان. تحفة‌العالم و ذیل التحفه، به اهتمام صمد موحد، کتابخانه طهوری، چاپ اول، تهران، ۱۳۶۳، ص ۱۰۹.
  ۲. همان ص ۱۱۲.
  ۳. همان ص ۱۱۳.
  ۴. همان ص ۱۱۲.
  ۵. همان.
  ۶. همان، ص ۱۱۳.
  ۷. همان.
  ۸. جزایری، سیدعبدالله. تذکرة شوشتر، کتابفروشی صافی، اهواز، بی‌تا، صص ۷۸-۷۹.
  ۹. شوشتری، میرعبداللطیف پیشین، ص ۱۱۶.
  ۱۰. جزایری، سیدعبدالله. پیشین، ص ۲۷۸ (نوشته‌ای از سیدمحمد جزایری درباره زندگی نویسنده تذکرة شوشتر که در پایان کتاب تذکرة شوشتر درج گردیده است).
  ۱۱. همان، ص ۱۳۱. (نویسنده کتاب در صفحه مذکور اشاره می‌کند که در روز ۱۸ ربیع سال ۱۱۶۴ مشغول تحریر کتاب است).
  ۱۲. همان، ص ۲۳۰.
  ۱۳. همان.
  ۱۴. کتاب «تذکرة شوشتر» با مشخصات زیر در کلکته هندستان چاپ سربی شده است: «تاریخ و تذکرة شوشتر» رضی‌الدین سیدعبدالله بن نورالدین بن نعمت‌الله جزایری مختص‌به فقیر (متوفی ۱۱۷۳)، تصحیح مولوی بخش و محمد هدایت‌حسین، کلکته ۱۳۴۳ هـ. ق / ۱۹۲۴ م..، سربی، ۱۱۴+۱۹۳.
  ۱۵. انجلیس، جامه‌آسیایی بنگال، ۱۸۴۸، م. وزیری، ۲۱۵ ص.
  ۱۶. لازم به توضیح است که کتاب فوق با مشخصات زیر در سال ۱۳۴۸ در تهران چاپ افست شده است: تاریخ و تذکرة شوشتر، با مقدمه سیدمحمد جزایری، تهران، کتابفروشی صدر، سربی، وزیری، ۱۳۴۸، ش، ۱۶ + ۱۹۳ ص.

و شوشتر در زمان ابراهیم خان و شاهزاد میرزا.
فصل بیست و هفت: بارش باران متواتی در اوایل جلوس نادرشاه و خوب شدن کشاورزی

در شوشتر، ناسکری و کفران مردم و به دنبال آن خشکسالی، قحطی و بدیختی مردم.

فصل بیست و هشتم: ادامه سال‌های قحطی که منجر به بیرون آوردن بسیاری از گنج‌ها و ذخایر پنهان گردیده بیرون آوردن خیلی از نوشه‌های قدیمی به ویژه وقف نامه‌ها، توضیح درباره بعضی وقفا نامه‌های مساجد، مدارس و خانقاہ‌های شوشتر.

فصل بیست و نهم: ذکر وقایع شوشتر در سال ۱۱۶۴ و قدرت یابی بختیاری‌ها چون علیمردان خان چهارلنج و علی صالح خان هفت لنگ.

فصل سی ام: تمجید از شاهان صفوی و انتقاد از ضعف شاه سلطان حسین، محاصره و فتح اصفهان به وسیله محمود افغان، جنگ‌های نادرشاه با اشرف افغان، فرار اشرف و قتل او در راه قدرهار، قتل شاه سلطان حسین، قتل صفوی میرزا و اشخاص دیگری چون اساعیل

میرزا، ملک محمد سیستانی و... که خود را به صفویان منتب دانسته و یا به هواخواهی آنها قیام نموده بودند.

فصل سی و یکم: درباره شعرای شوشتری چون خواجه عبدالمحمود حلمی شاعر نکته‌سنج و دیوان اشعار او.

فصل سی و دوم: توضیحات مفصلی درباره شاگردان سیدنعمت‌الله جزایری.

فصل سی و سوم: توضیحات مفصلی درباره شاگردان سیدنورالدین جزایری.

فصل سی و چهارم: توضیحات و توصیفاتی درباره خوان الصفا و اشعاری راجع به آنها که نگارنده خود یکی از اعضاء آن بوده است.

فصل سی و پنجم: درباره شعرای شوشتری چون خواجه عبدالمحمود زایرا، مشتاق، حاجی جدیدای شیرازی (ساکن شوشتر) و ملا موسی بن ملامیرزا قلی، ذکر زندگی و اشعار آنان.

فصل سی و ششم: مشاعره کردن نگارنده کتاب با شاعران و دانشمندان.

فصل سی و هفتم: توضیحاتی درخصوص اختلافات داخلی اعراب پیرامون شوشتر چون شیوخ آل کثیر و نقش این اختلافات در اوضاع شوشتر در سال ۱۱۶۵ ق، جنگ علیمردان خان بختیاری و کریم خان زند و شکست خان بختیاری، ظهور سلطان حسین میرزا نامی در سال ۱۱۶۵ و اتحاد خان بختیاری با او.

فصل سی و هشتم: دنباله وقایع شوشتر تا غرہ رمضان ۱۱۶۶.

فصل سی و نهم: در وصف دو شاعر و دانشمند شوشتری خواجه ابوتراب بن خواجه علیخان و ملاهادی بن خواجه صادق و ذکر اشعار و قصاید آنها.

فصل چهلم: ادامه وقایع شوشتر و مناطق پیرامون آن در سال ۱۱۶۷ ق، اختلاف علیمردان خان بختیاری و نواب سلطان حسین فوق الذکر و کورشدن سلطان حسین خان بختیاری، قتل علیمردان خان بختیاری و سایر وقایع شوشتر در این سال، اقدامات مفید و مثبت شیخ سلمان کعبی در شوشتر.

فصل چهل و یکم: اشعاری از ملاهادی قواص شاعر شوشتری.

فصل چهل و دوم: درباره عجایب و غرائب در عالم انسانی که نشان‌دهنده کمال قدرت خداوند است. در این باره نویسنده داستان‌های شگفتی را نقل می‌کند.

فصل چهل و سوم: درخصوص فن شعر و شاعری حافظ و جامی، زندگانی ذوالفقار بیگ نامی و ذکر اشعار نگارنده کتاب.

فصل چهل و چهارم: در مردم زندگی ملاعبدالکریم بن نظر علی و میرسید محمد شفیع ناطق و اشعار آنها و ذکر اشعار خودنگارنده.

فصل چهل و پنجم: قصيدة بلندی از نگارنده کتاب.

فصل چهل و ششم: اشعار صائب تبریزی و تبع و تضمین آنها توسط نگارنده کتاب.

فصل چهل و هفتم: ذکر داستانی شگفتانگیز و عبرت‌آموز.